

A. I. Klinickij // Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2015. – №1 (61). – Т.4. – С.50–54.

5. Kratkij otchjot imperatorskogo Novorossijskogo universiteta za 1881/2 akademicheskij god. – Odessa: Tip. P. A. Zelenogo, 1882.

6. Kratkij otchjot o sostojanii i dejstviah Imperatorskogo Novorossijskogo universiteta v 1871/2 akademicheskome godu. – Odessa: Tipografija Ul'riha i Shul'ce, 1872.

7. Kratkij otchjot o sostojanii i dejstviah Imperatorskogo Novorossijskogo universiteta v 1874/5 akademicheskome godu. – Odessa: Tipografija Ul'riha i Shul'ce, 1875.

8. Ministerskie rasporyazhenija // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshhenija (dali – ZhMNP). – 1886. – Ch.247.

9. Ministerskie rasporyazhenija // ZhMNP. – 1887. – Ch.250.

10. Narad'ko A. V. Blagodijnist' u razvytku vyshhoi' osvity v Ukrai'ni drugoi' polovyny XIX st. / A. V. Narad'ko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/18_ADEN_2013/Istoria/. – Zagolovok z ekranu.

11. Pamjatnaja knizhka i adres-kalendar' Ekaterinoslavskoj gubernii na 1889 g. / Sost. N. S. Bystrickij. – Ekaterinoslav: Tipografija gubernskogo pravlenija, 1889.

12. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. – Sobranie III (1881–1913). – T.17 (1897). – SPb., 1900.

13. Popp R. P. Formuvannja inteligencii' zahidnyh oblastej Ukrai'ny v pershi povojenni roky (na materialah Drogobyc'kogo uchytel's'kogo instytutu) / R. P. Popp // Inteligencija i vlada. Romsd'ko-politychnyj naukovyj zbirnyk. – 2011. – Vyp.23. Serija: Istoriya. – S.94–104.

14. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1873. – Ch.169.

15. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1874. – Ch.171.

16. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1874. – Ch.173.

17. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1879. – Ch.205.

18. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1900. – Ch.328.

19. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1900. – Ch.329.

20. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1900. – Ch.331.

21. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1901. – Ch.333.

22. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1901. – Ch.335.

23. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1902. – Ch.341.

24. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1903. – Ch.348.

25. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1903. – Ch.349.

26. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1904. – Ch.351.

27. Pravitel'stvennye rasporyazhenija // ZhMNP. – 1904. – Ch.352.

28. Chizhova V. S. Stipendija kak motivirujushhij faktor dlja studentov / V. S. Chizhova // Jekonomika i socium. – 2015. – №2 (15) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.iupr.ru>. – Zagolovok z ekranu.

Goncharova N. A., Candidate of Historic Sciences, Assistant of professor, Doctoral of Department of the history and culture of Ukraine, State institution of higher education «Perejaslav–Khmelnitsky Hryhoriy Skovoroda state pedagogical university» (Ukraine, Perejaslav–Khmelnitsky), 76natalis@mail.ru

Scholarships as form of the noble charity in the Southern Ukrainian provinces in the second half of the XIX – early XX century

The article deals with a particular form of philanthropy – scholarships, highlights the contribution of philanthropists nobility Southern Ukrainian provinces in the founding capital of scholarship for pupils and students, and thus to optimize development of the education sector and spread education among the population of the region in the second half of the XIX – early XX century. The methodology of this study is based on the general principles (historicity, objectivity, scientific) historical and scientific methods (historical-genetic, historical and typological, historical and comparative, chronological) allowed to objectively reveal the main stages and features of the process of establishing scholarship funds, identify evidence in support of a significant participation of the nobility of Southern Ukrainian provinces to support the poor and apprenticeship students.

The opinion states that the noble status of Southern Ukrainian provinces made a significant contribution to support gifted and disadvantaged youth. The analysis of contemporary media sources and indicates that special weight scholarship capital acquired in the second half of XIX – early XX century, when among those studied, significantly increased the number of immigrants from poorer states.

Keywords: scholarships, scholarship capital, percent on capital, nobles, donations, Southern Ukrainian Provinces, high school, secondary school, university.

Гончарова Н. А., кандидат исторических наук, доцент, докторант кафедры истории и культуры Украины, ГВУЗ «Переяслав–Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» (Украина, Переяслав–Хмельницкий), 76natalis@mail.ru

Стипендии как форма дворянской благотворительности в южноукраинских губерниях во второй половине XIX – начале XX вв.

Рассмотрена особая форма благотворительной деятельности – именные стипендии, освещен вклад дворян-благотворителей южноукраинских губерний в основание стипендиальных капиталов для учащейся и студенческой молодежи, а значит в оптимизацию развития образовательной сферы и распространение образования среди населения региона во второй половине XIX – в начале XX вв. Методология данного исследования основана на общенаучных принципах (историчности, объективности, научности) и историко-научных методах (историко-генетический, историко-типологический, историко-сравнительный, хронологический), которые позволили объективно раскрыть основные этапы и особенности процесса создания стипендиальных капиталов.

В заключении утверждается, что благородное сословие южноукраинских губерний создало весомый вклад в поддержку одаренной и малоимущей молодежи. Анализ источников и прессы того периода свидетельствует, что особое значение стипендиальные капиталы получили во второй половине XIX – начале XX вв., когда среди учащихся значительно возросло количество выходцев из малоимущих сословий.

Ключевые слова: именная стипендия, стипендиальный капитал, проценты с капитала, дворяне, пожертвования, южноукраинские губернии, гимназия, училище, университет.

* * *

УДК 94:001.891]:061.2:61(477.7)<185/190>

Левченко І.,
докторантка кафедри історії України,
«Переяслав–Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди»
(Україна, Переяслав–Хмельницький),
inna.lewchenko2000@yandex.ua

Історичний огляд наукових досягнень членів медичних товариств Півдня України у другій половині XIX – на початку XX ст.

Аналізується науково-практична діяльність членів медичних товариств Півдня України у другій половині XIX – на початку XX ст. На основі аналізу законодавчих документів, архівних матеріалів, а також медичної періодики розглянуто наукові досягнення вчених у медичній сфері знань.

Розкриваються найважливіші теоретичні та практичні аспекти епідеміології, бактеріології, хірургії, терапії, морфології, які закладалися вченими медичних товариств Одеси. Для впровадження наукових доробок вчені неодноразово виступали ініціаторами створення різноманітних комісій, для подолання небезпечних інфекційних хвороб.

Члени медичних осередків ознайомилися зі світовими досягненнями в галузі епідеміології, бактеріології, терапії, хірургії та застосовували їх у своїй практичній діяльності на батьківщині. Наукова діяльність вчених була спрямована на подолання та профілактику різних епідемій, діагностику захворювань, пошук та обґрунтування ефективних засобів лікування небезпечних хвороб.

У статті проаналізовано наукові доповіді членів Товариств з різних сфер медичного знання.

Ключові слова: Новоросійські медичні товариства, епідеміологія, бактеріологія, профілактика, наукові досягнення, наукові повідомлення.

Залежно від взаємодії політичних, суспільних і наукових факторів, на кожному історичному етапі переважали ті чи інші форми організації наукових досліджень. Особливо вагоме місце в історії прирощення знань посідають громадсько-наукові об'єднання, зокрема наукові товариства. Створення товариств, зокрема медичного профілю, стало однією з форм організації наукової діяльності, що поширювалася в XIX – на початку XX ст.

Теоретико-методологічні та практичні засади наукової діяльності медичних товариств Півдня України у другій половині XIX – початку XX ст. не були предметом ґрунтовного дослідження науковців.

В українській історіографії останніх років з'явилася низка праць, присвячених діяльності медичного товариства Півдня України. Так, Ю. К. Васильєв проаналізував наукову спадщину Одеського медичного товариства [5; 7], К. К. Васильєв [4; 6] та Ю. В. Биць [3] висвітлили внесок деяких українських вчених у розвиток світової медицини.

Вагомими для дослідження даної проблематики є наукові праці деяких членів медичних товариств, які становлять важливу джерельну базу статті [8; 15; 16; 17; 19].

Метою нашого дослідження стало вивчення внеску вчених медичних товариств Одеси в розробку науково-теоретичних засад різних напрямків медицини та їх практичного впровадження у другій половині XIX – початку XX ст.

Вагомий внесок у розробку наукових основ епідеміології, бактеріології, хірургії, терапії, педіатрії, дерматології, неврології тощо, та їх впровадження в практичну діяльність зробили члени медичних товариств Одещини.

Викладання мікробіології в Одесі починалося ще у Новоросійському університеті, який був створений в 1865 р. і в якому працювали І. І. Мечников, Л. С. Ценковський, В. В. Підвисоцький та інші корифеї світової і вітчизняної науки. В університеті вихована ціла плеяда великих вчених – Д. К. Заболотний, Г. М. Мінх, Я. Ю. Бардах, Й. Й. Мочутковський, В. К. Стефанський, з іменами яких пов'язано формування першої мікробіологічної школи, заснування першої бактеріологічної і другої в світі пастерівської станції (1886 р.) [10, с. 32].

Життя та наукова діяльність Іллі Ілліча Мечникова (1845–1916) були пов'язані з зоологією та ембріологією. Однак до сих пір не був простежений важливий перехід відомого біолога у сферу вивчення боротьби організму людини з атакуючими його мікроорганізмами – збудниками заразних хвороб. Світ бактерій І. І. Мечникову був мало знайомим і те, що він прийшов у Товариство одеських лікарів, яке було відоме серйозними мікробіологічними та епідеміологічними дослідженнями своїх дійсних членів, характеризує Іллю Ілліча як істинного вченого, який шукає для обговорення своїх гіпотез висококваліфіковану аудиторію.

Для членів медичного об'єднання було честю у 1883 р. обрати видатного вченого в почесні члени свого Товариства. Цього ж року він на засіданні Товариства зробив повідомлення «Порівняльно-патологічне дослідження про запалення у зв'язку з питанням про внутрішньо кліткове травлення» [11, с. 22–30], в якому виклав теорію фагоцитозу.

Слід зазначити, що доповіді І. І. Мечникова привертали увагу майже всіх членів Товариства одеських лікарів. Про це свідчить максимальна кількість присутніх на засіданнях Товариства. У 1883 р. Ілля Ілліч підготував доповідь «Порівняльно-патологічні дослідження про запалення у зв'язку з питанням про внутрішньо клітинне травлення», яку заслухало 69 дійсних членів з 92 та 16 гостей [7, с. 73].

У формуванні вітчизняної школи в галузі інфекційних захворювань провідне місце належить Григорію Миколайовичу Мінху (1836–1896), який протягом 3 років (1873–1876) очолював Товариство одеських лікарів. Саме в Одесі у відомого вченого виникає цікавість до молодого тоді ще сфери знань – бактеріології.

Г. М. Мінх був першим вітчизняним вченим по питаннях морфології крові. Вивчаючи кров жаб, він виявив три типи клітин, які ще не були досліджені вченими.

Особливою сторінкою наукової діяльності відомого вченого являється його глибоке вивчення різносторонніх аспектів унікального захворювання, як проказа.

Ближнім соратником та продовжувачем досліджень Г. М. Мінха був Йосип Йосипович Мочутковський (1845–

1903), який протягом 1890–1893 рр. очолював товариство одеських лікарів. Епідеміолог займався вивченням двох інфекцій – висипного й поворотного тифу. Варто зазначити, що завдяки ініціативі Йосипа Йосиповича у 1867 р. було створено Бальнеологічне товариство в Одесі, а у 1892 р. почало існувати Одеське товариство взаємодопомоги лікарів.

Вячеслав Карлович Стефанський (1867–1949) був автором цінних праць з чуми, прокази, дифтерії та тривалий час мав статус дійсного члена медичного Товариства. Варто зауважити, що Вячеслав Карлович виділив у пацієнтів збудника проказоподібного захворювання (паличка Стефанського) [4, с. 52–53], першим в Росії ввів інкубацію при дифтерійному крупі замість трахеотомії та написав підручник про інфекційні хвороби.

З вищезазначеного можна сказати, що плеяда видатних вчених Одеського товариства лікарів на собі довели заразність поворотного та висипного тифів, виявили переносників хвороби – вошей (Г. М. Мінх та О. О. Мочутківський) та заперечили участь клопів у поширенні даних інфекційних захворювань (В. К. Стефанський).

Науково-практична діяльність активного члена Одеського товариства лікарів Миколи Федоровича Гамалії (1859–1949) у галузі епідеміології та бактеріології заслуговує на особливу увагу. Обравши основним напрямком майбутніх досліджень боротьбу із збудниками інфекційних хвороб людини, М. Ф. Гамалія, намагався поглиблювати свою медичну освіту. Завдяки рекомендації Одеського товариства лікарів він стажувався у Пастерівському інституті в Парижі з метою поглиблювати свої знання в методиці лікування та профілактики сказу.

Важливе місце у дослідженнях Миколи Федоровича займали питання епідеміології та патології холери. Ці питання він намагався частково вирішити у докторській дисертації «Етіологія холери з точки зору експериментальної патології». Виникнення холерних епідемій у зв'язку з погіршенням санітарно-гігієнічних умов у містах він доводить у книзі «Холера та боротьба з нею» [8].

З Одесою пов'язаний початок творчого шляху Чеслава Івановича Хенцинського (1851–1916), який у 1879 р. був обраний дійсним членом Товариства Одеських лікарів. Протягом багатьох років вчений вивчав шляхи захворювання малярії. Запропонований ним новий метод подвійного забарвлення препаратів крові, який дозволяє виявити малярійних паразитів, допоміг зробити великий крок вперед у вивченні різних збудників хвороб людини. На засіданнях Товариства Чеслав Іванович неодноразово робив доповіді, стосовно своїх досліджень з малярії, а в 1889 р. успішно захищає докторську дисертацію, в якій детально описує свій метод забарвлення плазмодіїв малярії [17].

Діяльність відомого вченого в галузі бактеріології Якова Юлійовича Бардаху (1857–1929) безпосередньо пов'язана з одеськими медичними товариствами. Він був головою Одеського товариства лікарів, активним членом Новоросійського товариства природознавців, Одеського бальнеологічного товариства, організатором і директором Одеської станції швидкої допомоги, почесним членом Петербурзького мікробіологічного товариства тощо.

Вчений досліджував проблеми запобігання та лікування дизентерії. У 1893 р. Бардах на засіданні Товариства лікарів виступив з доповіддю по питанню

дослідження збудників дизентерії та методів лікування її [5, с. 68–71].

З Одеським Товариством лікарів пов'язана науково-педагогічна діяльність видатного російського імунолога, епідеміолога, мікробіолога та патолога Лева Олександровича Тарасевича (1868–1927). Вченому належать дослідження в різних сферах імунології та медичної мікробіології. Його дисертаційна робота «До вивчення про гемолізину. Історично-критичне та експериментальне дослідження» (1902) [16] заснована на результатах отриманих автором в лабораторії І. Мечникова. Свого часу праці Л. О. Тарасевича про гемолізину мали велике значення для застосування двох основних вчень в імунології (клітинний і гуморальний) та докази того, що імунна система розвивається завдяки складному взаємозв'язку клітинних та гуморальних факторів.

Лев Олександрович Тарасевич також був визначним патологом, який написав ряд праць, стосовно патологоанатомічної сфери знань. Важливим доробком відомого вченого стала праця із загальної патології.

Вчителем Л. О. Тарасевича був видатний патолог Володимир Валеріанович Підвисоцький (1857–1913), який у 1900 р. прийняв активну участь у створенні медичного факультету Новоросійського університету та очолював його протягом 1900–1905 рр. Слід сказати, що викладачі медичного факультету з моменту його заснування входили до складу Новоросійського товариства природознавців та медичного товариства при Новоросійському університеті тощо.

В. В. Підвисоцький крім участі у зазначених об'єднаннях, був членом Товариства одеських лікарів та головою Одеського бальнеологічного товариства.

В. В. Підвисоцький став автором одного з кращих підручників з питань загальної патології кінця XIX – початку XX ст. під назвою «Основи загальної патології. Посібник до вивчення фізіології хвороб людини» [3, с. 103], який є актуальним і на сьогоднішній день. В ньому автор розглядає питання загальної нозології, загальної етіології, патології крові і кровообігу, лімфи і лімфо обігу, патологічної фізіології крові, гістопатології, регенерації тканин і запалень тощо.

Одним із засновників вітчизняної патологоанатомічної школи вважають Миколу Івановича Строганова (1842–1894), який протягом 5 років (1885–1890 рр.) очолював Товариство одеських лікарів. Говорячи про наукову школу послідовників М. І. Строганова, слід зазначити, що під його керівництвом в Одеській лікарняній прозектурі були виконані наукові роботи багатьма практикуючими лікарями (М. Г. Погребінським, К. Р. Генрихсенон, Н. С. Ігнатовським, Д. І. Кранцфельдом та ін.).

Фізіологічні та анатомічні аспекти медицини до середини XIX ст. потребували більшого дослідження, оскільки окремою галуззю медичних знань вони стали лише під кінець століття. З 1871 р. у Новоросійському університеті викладати анатомію пошастило Натану Осиповичу Бернштейну (1836–1891). Отримавши певні знання та навички в берлінській фізіологічній лабораторії Дюбуа–Реймона, молодий вчений бажав продовжити свої фізіологічні дослідження на Батьківщині, а саме в Одесі.

Наукова діяльність одеського медика була досить плідною, оскільки він написав велику кількість праць, які є актуальними і в наш час. Сама дисертація науковця поклала початок вчення про легенево-шлунковий нерв, оскільки була однією з перших у дослідженні цього

аспекту фізіології та терапії. Його статті неодноразово друкувались у періодичному виданні Товариства, а саме: у 1872 р. колеги мали можливість ознайомитися з дослідженням вченого стосовно регуляції тепла в організмі [1].

Фізіологічні аспекти медицини розглядав також Авраам Маркович Фінкельштейн (1836–1905), який протягом чотирьох років (1893–1897) очолював Товариство одеських лікарів. Але великий арсенал наукових праць говорить про його надзвичайно широкий кругозір у різних сферах медицини.

Вагомий внесок у розвиток фізіології зробив талановитий вчений, професор фізіології Новоросійського університету, автор праць з електрофізіології Броніслав Фортунатович Веріго (1860–1925). З моменту переїзду в Одесу у 1894 р. його обирають дійсним членом Товариства одеських лікарів, а трохи згодом він набуває статусу товариша голови [6, с. 310]. Найбільшим досягненням вченого було те, що він вперше встановив факт впливу кисню на здатність крові зв'язувати вуглекислий газ (ефект Веріго).

Велика заслуга, перш за все, впровадження в хірургічну практику принципів антисептики (знезараження за допомогою хімічних засобів), а потім і асептики (знезараження за допомогою фізичних засобів) в Росії належить видатному російському хірургу Миколі Васильовичу Скліфосовському (1836–1904), який протягом 5 років (1868–1869 рр.) був Президентом товариства одеських лікарів.

Завдяки постійному практичному вивченню основ хірургії вчений блискуче володів оперативною технікою. Навіть у до антисептичний час він проводив складні операції, зокрема, видалення яєчника, коли ці операції не проводились ще в багатьох клініках Європи. Також він одним з перших ввів на батьківщині лапаротомію – розтин черевної порожнини [9, с. 70–71].

Все своє життя присвятив розвитку хірургічної справи Кирило Михайлович Сапєжко (1857–1928), який тривалий час свого життя був членом Товариства київських лікарів, а згодом і Новоросійського товариства лікарів. Найбільшим досягненням вченого в одеський період життя стало відкриття хірургічної клініки, в яку він вклав свою душу та особисті кошти. У клініці професор втілював свої ідеї про «асептичну операційну», які ним були викладені у праці, надрукованої ще у 1890 р. [15, с. 765–766].

Історія становлення та розвитку Одеської школи неврологів починається з 11 жовтня 1905 р., коли на медичному факультеті Новоросійського університету було відкрито кафедру нервових хвороб. У витоків розвитку цієї школи стояли відомі вчені не лише в Російській імперії, але й за її межами. М. М. Попов, О. Є. Янішевський, В. М. Образцов доклали чимало зусиль для розвитку Одеської школи невропатологів, психіатрів та нейрохірургів.

Микола Іванович Попов (1854–1939) був першим керівником кафедри нервово-душевних хвороб, займав активну позицію в Одеському товаристві лікарів. Вітчизняний вчений був автором близько трьох десятків робіт, у тому числі 2 – з нормальної гістології мозку; 10 – з патологічної анатомії нервових захворювань, 20 – присвячені клініці неврозів, прогресивного паралічу та лікуванню малярії [14, с. 232].

Одеська терапевтична школа почала активно працювати теж лише на початку XX ст. Засновником

Одеської терапевтичної школи дослідники вважають Сергія Васильовича Левашова (1857–1919), який виховав цілу плеяду видатних вчених у терапевтичній сфері медичних знань, про яких ми зазначимо далі.

Знаменною сторінкою у науково-організаційній діяльності відомого терапевта, було відкриття за його ініціатииви Вищих жіночих медичних курсів (1909–1910) [13, с. 3], які поступово стали взірцем університетської освіти.

Слід зазначити, що С. В. Левашовим було опубліковано до 70 наукових праць на російській, німецькій та французькій мовах, які стосувалися питань етіології крупозної пневмонії, сипного тифу, лікування плевриту, жовчнокам'яної хвороби, діабету тощо. Особливо багато зусиль він доклав для вирішення питань іннервації судин у здорових та хворих людей, хвороби печінки та підшлункової залози [2, с. 43].

Одним із засновників дерматовенерологічної школи не лише в Одесі, а й в Україні вважають Єгора Степановича Главче (1871–1919). Він був одним із перших венерологів, який запровадив ефективні методи боротьби з венеричними захворюваннями. Ним був вперше введений в практику метод превентивного лікування осіб, які контактували з хворими на сифіліс.

З моменту заснування Одеського дерматологічного і венерологічного товариства (1902) Є. С. Главче протягом багатьох років був незмінним його секретарем.

Починаючи з 70-х років XIX ст. з неабиякими труднощами починають формуватися кафедри дитячих хвороб по всіх університетах Російської імперії. Створення кафедр свідчило про офіційне визнання педіатрії як самостійної галузі медичної науки [12, с. 164]. Створення кафедр дитячих хвороб в Новоросійському університеті у 1904 р. поклало початок спеціальної підготовки дитячих лікарів, які в подальшому ставали членами Одеського товариства дитячих лікарів при Новоросійському університеті.

Першим керівником кафедри було обрано професора Василя Пилиповича Якубовича (1857–1933), який після переїзду до Одеси став активним учасником медичного товариства при Новоросійському університеті. Борючись за виділення педіатрії в окрему галузь медичного знання, професор зауважував, що її не можна вважати вузькою спеціальністю, оскільки вона пов'язана з багатьма сферами медицини. Він говорив наступне: «Дитяча медицина знаходиться в такому тісному зв'язку з усіма іншими медичними сферами, що повинна вивчатися не окремо, а завжди ставитися паралельно з іншими для порівняння з ними і для більш рельєфного доказу її особливостей...» [19, с. 3].

Аналізуючи наукову діяльність Василя Пилиповича, дослідники В. Я. Чеботарьова та В. Г. Майданник виявили характерний для нього клініко-лабораторний підхід до вирішення питань дитячої фізіології і патології з прагненням розкрити патогенез того чи іншого стану [18, с. 10–27].

Отже, можна зазначити, що науковці медичних товариств Одещини, які працювали на межі століть, зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної епідеміології, бактеріології, хірургії, терапії, психіатрії, неврології, патологічної анатомії, фізіології, педіатрії тощо. Також були створені медичні школи різноманітних напрямків.

Список використаних джерел

1. Бернштейн Н. О. О регуляции теплоты в организме / Н. О. Бернштейн // Протоколы заседаний общества одесских врачей за 1872 г. – Одесса, 1873. – 195 с.
2. Библиографический словарь профессоров и преподавателей Казанского университета, 1905–1917 / [сост. Е. М. Мишина и др.]. – Казань: Казанский университет, 1986. – 78 с.
3. Биць Ю. В. Володимир Валеріанович Підвисоцький – видатний український учений-патолог, педагог і громадський діяч (до 150-річчя від дня народження) / Ю. В. Биць // Фізіологічний журнал. – 2007. – Т.53. – №3. – С.103–105.
4. Васильев К. К. Вячеслав Карлович Стефанский (1867–1949 гг.) / К. К. Васильев // Инфекційні хвороби. – 1997. – №4. – С.52–53.
5. Васильев К. К. Деятельность Обществ Одесских врачей / К. К. Васильев // Сов. Здравоохранение. – 1990. – №1. – С.68–71.
6. Васильев Ю. К. Профессор Б. Ф. Вериги (1860–1825) в Одессе и его деятельность в обществе Одесских врачей / Ю. К. Вериги // Фізіолог. журнал. – 2010. – Т.56. – №2. – С.310.
7. Васильев Ю. К. Роль товариства Одесских лікарів у розвитку медичної справи та медичної науки 1849–1924 рр.: дисс. ... канд. мед. наук: 14.02.04 – історія медицини / Ю. К. Васильев; Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця. – Київ, 2011. – 211 с.
8. Гамалея Н. Ф. Холера и борьба с нею / Н. Ф. Гамалея. – Одесса, 1905. – 124 с.
9. Ермолов А. С., Абакумов М. М., Богницкая Т. Н. Н. В. Склифосовский (к 100-летию со дня смерти) / А. С. Ермолов, М. М. Абакумов // Хирургия. Журнал им. Н. И. Пирогова. – М.: Медиа Сфера, 2004. – №11. – С.70–71.
10. Історія Одеського університету. (1865–1965). – К.: Вид-во Київського університету, 1968. – 423 с.
11. Мечников И. И. Сравнительно-патологическое исследование о воспалении в связи с вопросом о внутриклеточном пищеварении / И. И. Мечников. Академическое собрание сочинений. – М., 1954. – Т.5. – С.22–30.
12. Микиртичан Г. Л. О создании кафедр детских болезней в XIX ст. / Г. Л. Микиртичан // Вопросы современной педиатрии. – Санкт-Петербург, 2007. – Т.6. – №2. – С.162–165.
13. Открытие высших женских медицинских курсов в Одессе 26 сент. 1910 г. // Из отчета Одесских высших женских медицинских курсов за 1910 / 1911 гг. – Одесса, 1911. – 45 с.
14. Санкт-Петербургская психиатрическая больница св. Николая Чудотворца. К 140-летию. Том 2. Антология. – За ред. С. Я. Свистун. – СПб.: «Издательско-полиграфическая компания «Коста», 2012. – 896 с.
15. Сапезко К. М. Как достичь чистоты воздуха в операционном зале? (План асептической операционной комнаты). (Предварительное сообщение) / К. М. Сапезко // Врач. – 1890. – Т.11. – №34. – С.765–766.
16. Тарасевич Л. А. К учению о гемолизинах. Историко-критическое и экспериментальное исследование / Л. А. Тарасевич. – Одесса, 1902. – 152 с.
17. Хенцинский Ч. И. К учению о микроорганизмах налярии / Ч. И. Хенцинский. – Одесса, 1889. – 69 с.
18. Чеботарьова В. Д., Майданник В. Г. Проподевична педіатрія. Навчальний посібник / В. Д. Чеботарьова, В. Г. Майданник. – К., 1999. – 578 с.
19. Якубович В. Ф. О пользе изучения педиатрии и роли ее в медицине / В. Ф. Якубович // Врачебная газета. – 1905. – №1. – С.2–4.

References

1. Bernshteyn N. O. O regulatsii teploty v organizme / N. O. Bernshteyn // Protokoly zasedaniy obshchestva odesskikh vrachey za 1872 g. – Odessa, 1873. – 195 s.
2. Bibliograficheskiy slovar professorov i prepodavateley Kazanskogo universiteta, 1905–1917 / [sost. E. M. Mishina i dr.]. – Kazan: Kazanskiy universitet, 1986. – 78 s.
3. Bits Yu. V. Volodimir valerianovich Pidvisotskiy – vidatniy ukrayinskiy ucheniy-patolog, pedagog i gromadskiy diyach (do 150-richchya vid dnya narodzhennya) / Yu. V. Bits // Fiziologichniy zhurnal. – 2007. – T.53. – №3. – S.103–105.
4. Vasilev K. K. Vyacheslav Karlovich Stefanskiy (1867–1949 gg.) / K. K. Vasilev // Infektsiyni hvorobi. – 1997. – №4. – S.52–53.
5. Vasilev K. K. Deyatelnost Obshchestv Odesskikh vrachey / K. K. Vasilev // Sov. Zdravoohranenie. – 1990. – №1. – S.68–71.
6. Vasilev Yu. K. Professor B. F. Verigo (1860–1825) v Odesse i ego deyatelnost v obshchestve Odesskikh vrachey / Yu. K. Verigo // Fiziolog. zhurnal. – 2010. – T.56. – №2. – S.310.

7. Vasilev Yu. K. Rol tovaristva Odeskih likariv u rozvitku medicinoj spravi ta medicinoj nauki 1849–1924 rr.: avtoref. dis. ... kand. med. nauk: 14.02.04 – istoriya meditsini / Yu. K. Vasilev; Nats. med. un-t im. O. O. Bogomoltsya. – Kiyiv, 2011. – 20 s.

8. Gamaleya N. F. Holera i borba s neyu / N. F. Gamaleya. – Odessa, 1905. – 124 s.

9. Ermolov A. S., Abakumov M. M., Bognitskaya T. N. N. V. Sklifosovskiy (k 100-letiyu so dnya smerti) / A. S. Ermolov, M. M. Abakumov // Hirurgiya. Zhurnal im. N. I. Pirogova. – M.: Media Sfera, 2004. – №11. – S.70–71.

10. Istoriya Odeskogo universitetu. (1865–1965). – K.: Vid-vo Kiyivskogo universitetu, 1968. – 423 s.

11. Mechnikov I. I. Sravnitelno-patologicheskoe issledovanie o vospalenii v svyazi s voprosom o vnutrikletochnom pishchevarenii / I. I. Mechnikov. Akademicheskoe sobranie sochineniy. – M., 1954. – T.5. – S.22–30.

12. Mikirtichan G. L. O sozdaniy kafedr detskikh bolezney v XIX st. / G. L. Mikirtichan // Voprosy sovremennoy pediatrii. – Sankt-Peterburg, 2007. – T.6. – №2. – S.162–165.

13. Otkrytie vysshih zhenskikh meditsinskikh kursov v Odesse 26 sent. 1910 g. // Iz otcheta ta Odeskikh vysshih zhenskikh meditsinskikh kursov za 1910 / 1911 gg. – Odessa, 1911. – 45 s.

14. Sankt-Peterburgskaya psihatricheskaya bolnitsa sv. Nikolaya Chudotvortsya. K 140-letiyu. Tom 2. Antologiya. – Za red. S. Ya. Svistun. – SPb.: «Izdatelsko-poligraficheskaya kompaniya «Kosta», 2012. – 896 s.

15. Sapezhko K. M. Kak dostich chistoty vozduha v operatsionnom zale? (Plan asepticeskoy operatsionnoy komnaty). (Predvaritelnoe soobshchenie) / K. M. Sapezhko // Vrach. – 1890. – T.11. – №34. – S.765–766.

16. Tarasevich L. A. K ucheniyu o gemolizinah. Istoriiko-kriticheskoe i eksperimentalnoe issledovanie / L. A. Tarasevich. – Odessa, 1902. – 152 s.

17. Hentsinskiy Ch. I. K ucheniyu o mikroorganizmakh ialyarii / Ch. I. Hentsinskiy. – Odessa, 1889. – 69 s.

18. Chebotarova V. D., Maydannik V. G. Propodevichna pediatriya. Navchalnyi posibnik / V. D. Chebotarova, V. G. Maydannik. – K., 1999. – 578 s.

19. Yakubovich V. F. O polze izucheniya pediatrii i roli ee v meditsine / V. F. Yakubovich // Vrachebnaya gazeta. – 1905. – №1. – S.2–4.

Lewchenko I., doctoral student of the Department of History of Ukraine, «Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda state pedagogical university» (Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky), inna.lewchenko2000@yandex.ru

Historical review of the scientific achievements of members of the medical societies of the South of Ukraine in the second half of XIX – early XX century

Analyze scientific and practical activities of the members of medical societies of the South of Ukraine in the second half of XIX – early XX century. Based on the analysis of legal documents, archival materials, as well as medical periodicals reviewed scientific achievements of scientists in the field of medical knowledge.

Disclosed are the most important theoretical and practical aspects of epidemiology, bacteriology, surgery, internal medicine, morphology, which were laid by scientists of Odessa medical societies. To implement the scientific development scientists have repeatedly initiated the establishment of the various committees, in order to overcome dangerous infectious diseases.

Members of the medical centers acquainted with the latest achievements in the field of epidemiology, bacteriology, medicine, surgery, and apply them in their practice at home. Scientific activity was aimed at overcoming and prevention of various epidemics, disease diagnosis, search and study effective treatments for serious diseases.

The article analyzes the scientific reports of the members of society from different areas of medical knowledge.

Keywords: Novorossiysk medical societies, epidemiology, bacteriology, prevention, scientific achievements, scientific reports.

Lewchenko H., докторантка кафедри історії України, «Переяслав-Хмельницький ГПУ ім. Г. Сковорода» (Україна, Переяслав-Хмельницький), inna.lewchenko2000@yandex.ru

Исторический обзор научных достижений членов медицинских обществ Юга Украины во второй половине XIX – начале XX века

Анализируются научно-практическая деятельность членов медицинских обществ Юга Украины во второй половине XIX – начале XX века. На основе анализа законодательных документов, архивных материалов, а также медицинской периодики рассмотрены научные достижения ученых в медицинской сфере знаний.

Раскрываются важнейшие теоретические и практические аспекты эпидемиологии, бактериологии, хирургии, терапии, морфологии, которые закладывались учеными медицинскими обществами Одессы. Для внедрения научных разработок ученые неоднократно выступали инициаторами создания различных комиссий, для преодоления опасных инфекционных болезней.

Члены медицинских центров знакомились с мировыми достижениями в области эпидемиологии, бактериологии, терапии, хирургии и применяли их в своей практической деятельности на родине. Научная деятельность ученых была направлена на преодоление и профилактику различных эпидемий, диагностику заболеваний, поиск и обоснование эффективных средств лечения опасных болезней.

В статье проанализированы научные доклады членов Обществ из разных областей медицинского знания.

Ключевые слова: Новороссийские медицинские общества, эпидемиология, бактериология, профилактика, научные достижения, научные сообщения.

УДК 94(575):327[18/19]

Мінгазутдінова Г. І.,
аспірантка кафедри нової та новітньої історії
зарубіжних країн історичного факультету,
Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка
(Україна, Київ), darthzepesh@i.ua

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ ЯК СТРАТЕГІЧНОГО РЕГІОНУ В XIX – XX СТ. ТА ЇЇ ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Розглянуто розвиток категорійного апарату щодо центральноазійського регіону в світовій історичній та політичній думці протягом XIX – XX століть, простежено еволюцію ставлення наукової спільноти до визначення географічних обсягів Центральної Азії. Досліджено формування центральноазійських земель в якості важливого стратегічного плацдарму провідних країн періоду XIX – XX століть, а також в рамках нового світового порядку.

Ключові слова: Центральна Азія, Середня Азія, Туркестан, геополітичне змагання.

Протягом XIX – XX ст. регіон Центральної Азії являв собою не тільки об'єкт політичного інтересу провідних держав світу, а й предмет широких дискусій відносно свого коректного позиціонування в окреслених певним чином географічних рамках. А вже в основі історичної центральноазійської ідентичності перш за все лежали зв'язки релігійного, племенного та територіального порядку, які, в свою чергу, були феноменом виключно складним та багатогарним. По суті своїй найменування «Центральна Азія» виступало скоріше кабінетним терміном, ніж таким, що мав відношення до конкретної географії або політичного контексту. Зокрема, Й. Поповський у своїй роботі щодо англо-російського суперництва в Азії порівнював поняття постійних офіційних кордонів у регіоні із піском-зібунцем, підкреслюючи відсутність стабільного розмежування територій Центральної Азії саме в політичному відношенні [19, с. 41].

Якщо в тлумаченні робіт стародавнього світу та середньовіччя регіону надавалося значення периферії «цивілізованого світу», в історичній думці XIX – XX ст. позиція по відношенню до цього географічного утворення принципово змінилася, описуючи регіон як «серце», «пульс», «колиску», «арену боротьби» та увівши в загальний обіг такі поняття, як «вісь» та «Хартленд» («сердцевинна земля»), що характеризує Центральну Азію як ойкумену прадавніх імперій та запоруку регіонального та глобального домінування в сучасному світі, [13, xv] що перетворився на величезне поле політичної битви між найбільш індустріально розвинутими країнами за контроль над регіоном – «центром поля битви» [20, с. 17]. У широкому сенсі ж Центральна Азія являє собою важливу історичну частину турко-персидської цивілізації, що